

Щербій Н.О. (Івано-Франківськ, Україна)

Безособові рефлексивні конструкції в українській і польській мовах

У статті охарактеризовано статус безособових дієслів у мовознавстві. Розглянуто семантичні особливості безособових рефлексивних конструкцій в українській і польській мовах. Проаналізовано вживання безособових зворотних форм у сучасних українських і польських художніх текстах.

Ключові слова: рефлексивні дієслова, безособові дієслова, імперсонал, формант.

В статье охарактеризован статус безличных глаголов в языкознании. Рассмотрены семантические особенности безличных рефлексивных конструкций в украинском и польском языках. Проанализировано употребление безличных обратных форм в современных украинских и польских художественных текстах.

Ключевые слова: рефлексивные глаголы, безличные глаголы, имперсонал, формант.

The article deals with different approaches to identify the notions of “impersonal verb” in linguistics. The paper is devoted to the semantic aspect of impersonal reflexive verbs in Ukrainian and Polish languages, examples from the modern Ukrainian and Polish literature.

Key words: impersonal reflexive verbs, impersonal constructions, subject, object, pronoun.

Серед мовознавців немає спільного погляду на сутність безособових речень, передусім з точки зору їхньої однокомпонентної чи двокомпонентної природи.

У мовознавстві безособові рефлексивні конструкції є малодослідженими. І. Вихованець та К. Городенська розглядали проблему їхньої рефлексивності з позиції визначення категорійних ознак дієслова. Серед польських мовознавців цей клас дієслів досліджували Н. Конєца [14; 15], А. Wierzbička [20], А. Doros [13] передусім в плані їхнього формотворення. О. Бондарко [2], Ю. Князев [8], І. Кононенко [7] зробили спроби зіставно-типологічного аналізу безособових конструкцій у слов'янських мовах, враховуючи наявність їхніх відмінних функцій.

Мета статті: описати та зіставити безособові рефлексивні конструкції української та польської мов.

Завдання запропонованої статті охарактеризувати статус безособових рефлексивних конструкцій; проаналізувати специфічні семантичні ознаки безособових рефлексивних речень в українській і польській мовах; дослідити особливості їхнього вживання в сучасних художніх текстах.

Як відомо, безособове речення – це конструкція, в якій відсутній граматичний підмет у формі називного відмінка, і який не може бути доповнений з контексту чи конситуації [14, 386]. Безособові дієслова – це «група дієслів, які не виражають особових протиставлень, а вживаються тільки в 3 особі однини» [4, 268]. І. Вихованець та К. Городенська [4, 268], А. Загнітко [6, 82] вважають, що термін безособові дієслова не відповідає семантико-

граматичній природі цих дієслів, оскільки вони мають стосунок до граматичної особи і виділяються на основі і семантичних, і формальних відмінностей. Запропоновано називати такі дієслова одноособовими або моноособовими, що зумовлено їхньою співвідносністю з третьою особою однини теперішнього і майбутнього часу та формою минулого часу середнього роду.

А. Кгу́нський вживає щодо безособових дієслів термін „*wyrażenia nieosobowe czynne*” [16, 221]. J. Łoś поряд з іншими дієслівними категоріями виділяє таку, яка виражає стан у відокремленні від підмета і одержувача дії стану [17, 349]. Як стверджує Н.Копецзна, в польській мові спостерігається підвищення інтенсивності розвитку безособових речень [14, 388-390], що важливо в сенсі зіставлення з процесами обмеження такого вживання в українській мові.

Е. Бенвеніст вважає, що безособові дієслова не мають категорії особи [1, 6], хоч їхня семантична віднесеність до особи функціонально визначається. Р. Якобсон називає їх без знаковими категоріями [12, 215], підкреслюючи тим самим подвійний статус цих дієслів. О. Бондарко відносить безособові форми до системи форм особи й порівнює із семантикою 3-ої особи, при цьому заперечує їхню тотожність зі значенням 3-ї особи. На думку дослідника, джерело предикативної ознаки в безособових дієсловах забезпечено зовнішнім середовищем [2, 24].

Основною ознакою всіх категорій безособових дієслів є те, що вони не можуть сполучатися в реченні з іменником, прийменниковим зворотом чи з іншою частиною мови у ролі підмета. Вони виконують роль присудка в безпідметових (безособових) реченнях, в яких не названий суб'єкт, а на перший план виходить процес. Такі конструкції можуть передбачати наявність додатка у родовому, давальному, знахідному чи орудному відмінках [11, 75-76]. Зворотний компонент *-ся / się*, який від природи є займенником, не має називного відмінка і не може виконувати функції підмета в реченні, має здатність надавати дієсловам безособове значення й у слов'янських мовах бере участь в творенні продуктивного класу безособових дієслів. О. Пешковський вважає, що безособові форми можна утворювати від усіх дієслів, крім зворотних [10, 346], однак їхні функції в реченні не деталізує.

У слов'янських мовах багатофункціональний зворотний займенник сполучається з назвами живих істот і мертвих предметів, дієсловами I, II, III особи однини і множини, на відміну від західноєвропейських мов, де щодо позначення особи може бути вжитий інший зворотний займенник. У слов'янських мовах зворотний займенник уживають у дієслівних конструкціях, коли потрібно підкреслити самі дії, стани, які виконують і з приводу яких переживають. Активне дієслово поруч зі зворотним займенником отримує форму III особи однини (в минулому і майбутньому недоконаному часі виступає в середньому роді). В таких конструкціях

головним значенневим і граматичним центром є сама дія чи стан, виражені в основі дієслова, уявний підмет навіть не відображається в особовій кінцівці, повністю зникає. Афікс *się* у таких конструкціях не виконує ролі додатка, а стає формантом, який з формою III особи однини дієслова утворює окремішій словотвірно-семантично-синтаксичний тип – слов'янський ергатив, що відноситься до дій і станів, які виконують і з приводу яких переживають люди. J. Tokarski [18, 28] і H. Koneczna [15, 287] такі форми називають узагальненим терміном – ергативні конструкції.

Ergativus – це назва залежного відмінка, в якому виступає виконавець дії в багатьох індоєвропейських мовах. Проте в реченнях такої конструкції виконавець дії (реальний предмет) отримує форму залежного відмінка, тому на перше місце висувається сама дія. У польській мові речення, в яких немає реального підмета в називному відмінку, теж відносяться до речень ергативної конструкції, а присудки таких речень – до ергативів [14, 385]. Ергативний тип конструкцій утворюється від незворотних форм 3 особи однини (а в минулому і майбутньому недоконаному часі в середньому роді) додаванням зворотного займенника *-ся / się* (*живеться, працювалося, розвидниться // pracuje się, przeczytało się, będzie się chodziło*). Тип ергативів утворюють перехідні й неперехідні дієслова доконаного і недоконаного видів, які позначають конкретні й загальні дії, фізіологічні й психічні процеси. Присудок виступає не тільки в дійсному і умовному, але інколи і в наказовому способах.

Безособові рефлексивні конструкції можуть бути виражені не тільки ергативами, але й предикативними безособовими формами на *-но, -то / -но, -то*. На думку, Л. Булаховського, речення з присудками на *-но, -то* як із специфічно безособовими присудковими віддієприкметниковими формами дуже поширені в українській літературній і народній мові [3, 482]. І. Вихованець і К. Городенська вважають, що ці форми походять від коротких дієприкметників середнього роду з колишнім закінченням *-о*, які опинилися поза парадигматичними зв'язками з формами чоловічого та жіночого роду, а також з відмінковими формами однини і множини [4, 289]. Безособові предикативні форми на *-но, -то / -но, -то* не вказують на особу, утворюються від пасивних дієприкметників, хоч мають активне значення. Виконуючи функції присудка, вони не допускають існування підмета, мають значення минулого часу. Дієслівні безособові форми на *-но, -то / -но, -то* дають можливість авторові сконцентрувати увагу читача на події, що відбувалася чи відбудеться. Їх використання сприяє зменшенню ролі конкретної особи в тій чи іншій події, яка описується в тексті. Такі дієслівні форми умовно дистанціюють предмет дії від особи, що її виконувала, тобто основний акцент робиться саме на дії [16, 76]. Польські перфектні форми на *-но, -то*, мотивовані без обмежень усіма рефлексивами, в тому числі реципроками і *reflexiva tantum*, зберігають формант *się* [19, 58], на відміну від української мови: *troszczono się, odżywiano się, bawiono się, zamykano się*. Порівняймо:

Я вже збагнув, що хоч як там воно шириться, але мене, видно, не зачіпає, до мене чомусь не сягає і не сягне, і винен у цьому, безперечно, я сам, тому й викликано мене і поставлено перед очі цьому зрізному чоловікові (П. Загребельний) – не рефлексивні безособові предикативні форми на -но.

Тоді й було винесено на веранду стіл і замовлено в палітурні кілька обшитих шкірою зошитів (В. Шевчук) – не рефлексивні безособові предикативні форми на -но.

Czy wiesz, ile trzeba było odwagi, żeby zatańczyć tango? Czy wiesz, że tylko nieliczne kobiety były upadłe? Że zachwycano się malarstwem naturalistycznym? (S. Mrozek) – безособова предикативна форма на -no, яка зберегла при утворенні зворотний формант.

A przecież wiedziałem, że nawet w porządnym szpitalach postugiwano się używanymi, ledwie przepieranymi w letniej wodzie bandażami (T. Konwicki) – безособова предикативна форма на -no, яка зберегла при утворенні зворотний формант.

Щодо класифікацій безособових конструкцій мовознавці не мають однозначної точки зору. Ю. Князев серед них виділяє два підтипи: модально-деагентивні та модально-нейтральні (суб'єктний імперсонал) [8, 297-304]. О. Бондарко, в свою чергу, модально-деагентивні конструкції не відносить до безособових, а поділяє їх на об'єктно-модальні (квазіпасивні) та суб'єктно-модальні [2, 268]. Серед безособових дослідник вирізняє тільки рефлексивний суб'єктний імперсонал (безособовий пасив). І. Вихованець та К. Городенська безособові дієслова поділяє на п'ять семантичних груп зі значенням: стан природи, фізичний або психічний стан природи, оцінку міри або необхідність якої-небудь дії або стану, успіх, бажання, – і вважають, що вони становлять історично замкнуту, закриту для поповнення групу дієслів [4, 268].

Польська дослідниця Н. Копецзна виокремлює 7 типів безпідметових конструкцій і стверджує, що такі речення можуть бути застосовані: 1) для вираження дій і станів, які повсякденно виконують і переживають; 2) при дієсловах, пов'язаних з мовленням, віддаванням наказів, заборон, порад, вказівок загального й урядового характеру; 3) як відповідь на запитання, яке задавалося особі, якщо запитаний хоче обминути у відповіді свою особу; 4) у жартівливо-пестливій мові, злегка фамільярній; 5) в учнівській мові; 6) в оповідях про особисті переживання і пригоди; 7) якщо хочемо діночу особу якнайменше згадати, але мусимо якомсь її зазначити для коректності [14, 385-390]. Як стверджує К. Wilczewska, цей поділ є занадто детальним [21, 150], оскільки групи 3-6 можна об'єднати й охарактеризувати значенням різноманітні емоціональні причини бажання усунути власну особу або особу співрозмовника як виконавця дії чи носія стану.

Для порівняльно-типологічної характеристики безособових конструкцій об'єднаємо вищезгадані класифікації і виділимо такі типи:

модально-деагентивні безособові конструкції (фізичний і психічний стан людини, оцінка міри або необхідності якої-небудь дії чи стану) і суб'єктний імперсонал (у західнослов'янських мовах).

Особливістю **модально-деагентивних безособових рефлексивних дієслів** є наявність модальних адвербіальних кваліфікаторів [8, 298]. Безособові конструкції мають конотацію "легкості дії" [10], "схильності до певних дій і станів" [5]. Цей тип такі дослідники, як О. Бондарко [2, 265], К. Wilczeska [21, 147], розглядають у межах об'єктних модальних квазіпасивних рефлексивних дієслів.

Серед модально-деагентивних безособових рефлексивних дієслів можна виділити такі значення:

1) Наявність невідомих причин, перешкод для реалізації дії (*не спиться, не їсться, не працюється, не пишеться, не хочеться*):

І все-таки, однієї пізньої ночі, коли нам довго і щасливо не спалось, трапилося побачити гарний французький фільм з Анні Жірардо (Л. Костенко).

Часом потрапляють сюди ось у такому стані, з відчуттям зацькованості, покинутості, коли нікого дитині й бачити не хочеться, коли й самотність не лякає, - забитись би в нору яку-небудь, чотирма стінами затулиться від вас усіх! (О. Гончар).

У польській мові таким дієсловом відповідають нерелексивні дієслова. Порівняймо:

Відпустка, відпочиваю. Не пишеться й не читається. Набрал на комп'ютері два абзаци і хилить в сон (Л. Костенко) –

Nieraz, kiedy nawet wiozłem ze sobą książkę, miałem tyle pracy, a tropikalny żar tak mnie dodatkowo wyczerpywał, iż brakowało mi sił i chęci, aby ponownie przeczytać arcyważną przecież rozmowę o władzy między Otanese, Megabyzosem i Dariuszem lub przypomnieć sobie, jak wyglądali Etiopowie, z którymi Kserkses wyprawiał się na podbój Grecji (R. Karusiński).

Діна підходить до Валеріка, цілує його в нещасний лоб і разом з ланню впливає в вікно під шалений акомпанемент вовків, тигрів, гієн, і всіх інших істот, котрим не спиться вночі (Л. Подеревлянський) –

Nie mógł zasnąć. Próbował bezskutecznie czytać (J. L. Wiśniewski).

У західнослов'янських мовах цей підтип модально забарвлених рефлексивних дієслів практично відсутній. Лексично він обмежений декількома дієсловами: дієсловом *chcieć się* і дієсловами зі значенням "самовільність дії" типу *kicha się, czka się*:

Nie chce mi się rozmawiać z kierownikiem (T. Konwicki).

Czy nauka wyjaśniła, dlaczego kicha się od stońca?

2) Оцінка міри, ступеня або необхідності якої-небудь дії чи стану. Кваліфікатори оцінки вказують на позитивні умови чи чинники для здійснення дії:

Говорилося це обережно, натяками, з досить виразним здриганням у

голосі, з чого Матвії Сергійович зробив висновок, що Олександр Миколайович хоч і перебуває в милостях, але побоюється, щоб їх не втратити, тому хотілося йому якось натякнути своєму колишньому товаришеві, що на випадок чого завжди матиме він підтримку, бо його теж не забули, металурги пам'ятають усіх своїх (П. Загребельний).

*A ja pani powtarzam, że jak **mi się spodoba**, to będą po domu chodził w ogóle bez spodni i pańskie dzieci nie mają nic do tego (S.Mrozek);*

До модально-декагентивних безособових рефлексивних дієслів відносяться дієслова зі значенням багаторазового, тривалого перебігу дій і станів, які описують наші звички, поведінку і способи побуту. Такі дієслова утворюються за допомогою різноманітних префіксів. Н. Koneczna називає їх терміном *intensiva czasownikowe* [15, 286] (*істи* – *наїстися*, *об'істися*; *працювати* – *напрацюватися*, *спрацюватися*; *говорити* – *наговоритися*; *плакати* – *наплакатися* // *jeść* – *najeść się*, *objeść się*, *wyjeść się*; *gadać* – *nagadać się*, *wygadać się*; *opowiadać* – *naopowiadać się*; *pracować* – *napracować się*, *spracować się*):

Напившись і побачивши, що це дуже рано, він узяв чемодана й поволік його за високі тюльпани в густу траву (Ю. Мушкетик).

*Здавалося, що нею заросло все небо й земля, млілося в очах, судом стискала горло, і він тільки тепер відчув, які терпкі були зрушки, що їх **наївся** (В. Шевчук).*

*Może dlatego, że tyle **się** o nim **naczytałem**, wydało mi się takie znajome (R. Kałuściński).*

Конструкції типу *zepsuło mi się*, *rozlało mi się*, *pokręciło mi się*, *zdawało mi się*, *napisało mi się*, *zdaje mi się*, *wydaje mi się* К. Wilczewska [21, 147], на відміну від Н. Konecznej [14; 14], А. Wierzbickiej [20, 178] та інших дослідників, не відносить до безособових, а зараховує до групи дієслів під назвою *bierno-rezultatywno-samoistne*. Давні безпідметові речення, які виступають тепер як вставні модальні конструкції, належать до злексикалізованих виразів, оскільки не мають спільного значення з початковою своєю формою. В таких реченнях підмет виступає в знахідному чи давальному відмінку як додаток. Метою вживання таких конструкцій є бажання приховати власну особу як виконавця дії для уникнення відповідальності або через почуття скромності:

*Zdarza **mi się** często, że siedząc na tarasie paryskiej kawiarni czy idąc ulicami wielkiego miasta ulegam szczególnej obsesji (Cz. Miłosz).*

*I nagle uświadomiam sobie, że już od lat nikt nie roznosi mleka, że taki widok robotnych bab w nieokreślonym wieku, pchających wózki z butelkami mleka, że taki widok już dawno zapomniałem, że ten obrazek **kojarzy mi się** w mojej świadomości z dawnymi laty, kiedy ja byłem młody i świat był młody (T. Konwicki).*

3) Фізичний і психічний стан людини (*спить*, *працюється*, *думається*, *бажається*, *хочеться*, *віриться* // *pracuje się*, *myśli się*, *gada się*, *wierze się*, *chce się*):

*Хіба ж я не знаю, що кому **думається**? (М. Стельмах).*

Pod kroplówką myśli się zwykle o tym, co najważniejsze (H. Krall).

4) І. Вихованець [4,105], І. Кононенко [7, 515] та А. Wierzbicka [20,177-178] до безособово-зворотних конструкцій зараховують дієслова зі значенням стан природи, атмосферні явища (*rozwidniaється, хмариться // rozwidnia się, zmierzcha się*):

Уже зовсім розвиднілось, та й сніданок парує на столі (М. Стельмах).

Gdy wracamy do obozu, gwiazdy poczynają błędnąc, niebo staje się coraz bardziej przezroczyste, podnosi się nad nami, noc przejaśnia się (Cz. Miłosz).

Польські мовознавці Н. Koneczna [14; 114] і К. Wilczewska [21, 147] вважають, що в таких конструкціях присудок в 3 особі однини можна трансформувати в дієслово, яке керує інфінітивом: *zaczyna się rozwidniać, nie chce się ocieplić*:

Ale szybko zaczęło zmierzchać i zaraz zrobiło się ciemno (R. Kapuściński).

Posiliwszy się, siedziałem jeszcze chwilę, a potem zapaliłem świece, bo zaczęło się zmierzchać (S. Mrożek).

Відомо, що **безособовий пасив (суб'єктний імперсонал)** – це безособові агентивні рефлексивні конструкції, які не ускладнені модальними семантичними компонентами. Вони утворюються від неперехідних дієслів і характерні передусім для західнослов'янських мов. Функціональне призначення безособового пасиву – це акцентування уваги на самій дії, безвідносно до особи, з якою ця дія пов'язана.

Особливістю польської мови є поширення суб'єктного імперсонала і на перехідні дієслова зі збереженням прямого додатка в знахідному відмінку (*mówi się, chodzi się, czyta się, zna się, widzi się*):

Jak powrót do książki, którą się kiedyś czytało z zapartym tchem i wypiekami na twarzy (J. L. Wiśniewski).

Ze każdy ma w oczach jakiś filtr i ten filtr powoduje, iż widzi się zupełnie inne rzeczy, patrząc na to samo (O. Tokarczuk).

На позначення невизначеної або узагальненої особи до суб'єктного імперсоналу зараховуються дієслова, які описують звички, поведінку і способи побуту (*jeździ się, robi się*) [7, 515]:

Mówiło się, że wszystko widzą i słyszą (M. Białoszewski).

„Mózgiem” czyta się rzeczywiście szybciej, czy jednak o to chodzi w czytaniu (M. Gretkowska).

До безособового пасиву відносяться дієслова, які пов'язані з мовленням, віддаванням наказів, заборон, порад, вказівок загального і урядового характеру (*rozkazuje się, poleca się, zaleca się, zabrania się, podaje się do wiadomości, zezwala się*):

W normalnym mieście europejskim nie rozkazuje się ludności, aby przestudiowała plan miasta sprawdzając, czy każdy mieszka we właściwej dla niego dzielnicy (Cz. Miłosz).

Серед суб'єктного імперсоналу виділяють дієслова, які використовують для уникнення особи у відповіді на питання (*zrobi się, poradzi się jakoś, da*

się radę, zobaczy się, pomyśli się, załatwi się jakoś, radzi się jakoś) [15, 288]:

W recepcji hotelu powiedzieli mi, że do Persepolis dojeżdża się tylko taksówką i że lepiej wyruszyć jeszcze przed świtem, bo wtedy zobaczy się, jak wschodzi słońce i pierwszymi promieniami oświetla królewskie ruiny (R. Kapuściński).

Zapłonęło ogromne czyste słońce i zrobiło się gorąco jak w sierpniu (T. Konwicki)

В українській мові, внаслідок запозичення з польської, можуть утворюватися неозначено-особові та узагальнено-особові речення з рефлексивними дієсловами: **Про це загалом знається в Польщі. *Цього не зрозуміється одразу* [9, 202].

Отже, в українській і польській мовах безособові рефлексивні дієслова виражаються ергативними конструкціями в формі 3 особи однини та предикативними безособовими формами на *-но, -то / -no, -to*, які в польській мові зберігають зворотний формант *się* при утворенні від зворотних дієслів.

Модально-деагентивний безособовий тип рефлексивних дієслів викликає дискусії щодо обсягу дієслів, які до цього типу належать. Загалом можна виділити 4 підтипи семантичних параметрів дієслів: наявність невідомих перешкод для реалізації дії; оцінка міри, ступеня або необхідності якоїсь дії; фізичний чи психічний стан; атмосферні явища. Перший підтип широко розповсюджений в українській мові, проте в польській представлений дієсловом *chcieć się* і дієсловами зі значенням *самовільність дії* типу *kicha się, czka się*. Польські мовознавці не відносять до безособових конструкцій дієслова на позначення атмосферних явищ.

Особливістю західнослов'янських мов є утворення суб'єктного імперсоналу від неперехідних дієслів, функціональним призначенням яких є акцентування уваги на самій дії, безвідносно до особи, з якою ця дія пов'язана. Для польської мови характерне утворення безособового пасиву не лише від неперехідних, а й від перехідних дієслів зі збереженням прямого додатка в знахідному відмінку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бенвенист Э. Общая лингвистика. – М.: Прогресс, 1974. – 365 с.;
2. Бондарко А.В. Теория функциональной грамматики. Персональность. Залоговость / А.В. Бондарко. – СПб.: Наука, 1991. – 370 с.;
3. Булаховський Л.А. Вибрані праці (у 5 т.; 1975–1983). – Т. 2: Українська мова. – К.: Наукова думка, 1977. – 631 с.;
4. Вихованець І.Р. Теоретична морфологія української мови: Академ. гармат. укр. мови / І. Вихованець, К. Городенська; За ред. І. Вихованця. – К.: Унів. вид-во «Пульсари», 2004. – С. 268;
5. Галкина-Федорук Е. Безличные предложения в современном русском языке. – М.: Изд-во Московского университета, 1958. – 331 с.;
6. Загітко А. Дієслівні категорії в синтагматиці і парадигматиці. – К.: НМК ВО, 1990. –132 с.;
7. Кононенко І.В. Українська та польська мови: контрастивне дослідження. – Варшава, 2012. – 808 с.;
8. Князев Ю.П. Грамматическая семантика: Русский язык в типологической перспективе. – М.: Языки славянских культур, 2007. – 704 с.;

9. *Огорілко О.* Синтаксичні інтерференції при засвоєнні близькоспорідненої мови (на українсько-польському матеріалі) // Теорія і практика викладання української мови як іноземної. – 2009. – Вип. 4. – С. 199-205; 10. *Пешковский А.И.* Русский синтаксис в научном освещении. – 7 изд. М.: Учпедгиз, 1956. – 511 с.; 11. *Серебрянская И.М., Латковская Ю.С.* Функционирование безособовых деепричастных форм у журналистскому тексту // Филологические трактаты. – 2011. – Т. 3. – №1. – С. 74-79; 12. *Якобсон Р.О.* Избранные работы. – М.: Прогресс, 1985. – 389 с.; 13. *Doros A.* Werbalne konstrukcje bezosobowe w języku rosyjskim i polskim na tle innych języków słowiańskich (Prace komisji słowianoznawstwa nr 32). – Wrocław, 1975. – 144 s.; 14. *Koneczna H.* O budowie zdania ... // Poradnik Językowy. –1957. – S. 385-390; 15. *Koneczna H.* Od zdań podmiotowych do bezpodmiotowych // Poradnik językowy, 1955. – S. 281-292; 16. *Kryński A.* Gramatyka języka polskiego. – Warszawa, 1907. – 374 s.; 17. *Łoś J.* Składnia // T. Benni J., Łoś K., Nitsch J., Rozwadowski H. Ułaszyn Gramatyka języka polskiego. – Kraków, 1923. – 605 s.; 18. *Tokarski J.* Czasowniki polskie. – Warszawa, 1951. – 288 s.; 19. *Wieczorek D.* Ukrainский pierfiekt na –no, -tona fonie polskiego pierfiektu. – Wrocław, 1994. – 115 s.; 20. *Wierzbicka A.* Czy istnieją zdania bezpodmiotowe? // Język polski. – 1966. – nr 3. – S. 177-196; 21. *Wilczewska K.* Czasowniki zwrotne we współczesnej polszczyźnie. – Toruń: PWN, 1966. – 171 s.

Ярмак В.І. (Київ, Україна)

Претеритальні форми дієслова як ключові елементи паратексту в дискурсі сербської класичної драми

У статті досліджуються функції синтетичних і аналітичних претеритів у паратексті кращих зразків сербської класичної драми XIX–XX століть.

Ключові слова: паратекст, авторська ремарка, функції авторських ремарок, аорист, плюсквамперфект.

В статье исследуются функции синтетических и аналитических претеритов в паратексте лучших образцов сербской классической драмы XIX–XX веков.

Ключевые слова: паратекст, авторская ремарка, функции авторских ремарок, аорист, плюсквамперфект.

The article deals with the functions of synthetic and analytic preterites in the paratext of the best samples of Serbian classical drama of the 19th and 20th centuries.

Key words: paratext, author's remark, functions of the author's remarks, aorist, past perfect.

Класична сербська комедія другої половини XIX – першої половини XX ст. являє собою один з найдовершеніших зразків світового красного письменства і водночас прекрасний матеріал для дослідження численних функцій паратексту, зокрема, авторських ремарок. Останні є специфічною й невід’ємною складовою наративної стратегії автора, без яких не лише дискурс п’єс, а й їхні театральні версії виглядали би збідненими. Авторські